

Povijest glazbe devetnaestog i dvadesetog stoljeća zauzima dvije trećine knjige, što je i razumljivo. Hrvatska glazba se je već afirmirala pod svojim nacionalnim imenom, kvantitativno i kvalitativno. U periodizaciji i sudovima Andreis, uglavnom, slijedi već ustaljeno. No u najnovije vrijeme ima i nekih novih pokušaja periodizacije i vrednovanja naše glazbene baštine iz ova dva posljednja stoljeća (*Arti musices*).

I tako smo došli do naših dana. Ovdje se mogu stvari samo ukratko registrirati, a za neke sudove, bit će vremena kasnije. S mnogo slika i notnih priloga popraćeno je izlaganje kroz čitavu knjigu koja broji gotovo 500 stranica većeg formata.

Andreisova *Povijest hrvatske glazbe* prava je enciklopedija naše glazbe. To je prvo veliko djelo, rađeno i popraćeno sa svim znanstvenim aparatom, koje nas predstavlja nama samima, a u svojem engleskom prijevodu predstavlja nas i svijetu; koje nas sokoli i obvezuje.

Kao i svako djelo, i ovo je sigurno moglo biti još bolje, ali u našim sadašnjim prilikama — ne mnogo bolje. Da je Andreis uzeo u obzir i glazbeni život naših emigranata po svijetu, ova bi povijest bila još potpunija. No i ovakva kakva je zaslužuje najveće pohvale, jer ona je svjetionik i spomenik. A doista, u ovom momentu, Andreis je bio najpozvaniji da se upusti u tako težak, naporan i odgovoran posao.

Osim onih kojima je glazbena djelatnost kruh i hoby, ova bi se knjiga morala naći u ruci i na polici svakog intelektualca, a njezin je engleski prijevod vrlo zgodan poklon svima znancima i prijateljima izvana, koji se mogu služiti tim jezikom.

STAROHRVATSKA BAŠTINA

Starohrvatska baština, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1976.

Dragi Džimbeg

Nedavno se u povodu izgradnje i otvaranja Muzeja starohrvatskih arheoloških spomenika pojavila reprezentativna ilustrirana edicija o našim davnim spomenicima pod naslovom *Starohrvatska baština*. Bogato i ukusno opremljena, ova dokumentarna zbirka velikog formata donosi vrstan izbor najznačajnijih spomenika i predmeta iz starohrvatskog razdoblja. Uz opsežan *Uvod*, precizan *Popis i katalošku obradu predmeta* u knjizi je na čvrstom kunst-druk-papiru otisnuto stotinjak fotografija uglavnom u crno-bijeloj tehnici. Na njima je, prema popisu, prikazano 77 predmeta, u cjelini i nekih u pojedinim detaljima. Edicija predstavlja prvorazredni dokumenat o našem povijesnom, etničkom, kulturnom i religioznom biću već u prvim stoljećima nakon doseljenja u ove krajeve. Prelazi značaj prigodnog izdanja.

Na djelu je radilo više stručnjaka. U izradi je sudjelovala redakcija od 10 članova na čelu s glavnim urednikom Antom Maštrovićem. Iscrpan i znalčki *Uvod* napisao je dugogodišnji čuvar starohrvatske baštine, poznati naš arheolog i pobornik centralnog nacionalnog muzeja, akademik Stjepan Gunjača; fotografije i likovnu obradu priredio je Mladen Grčević, a popis i zgusnutu katalošku obradu predmeta sastavio je Dušan Jelovina. Izdavač je Grafički zavod Hrvatske.

Povod je ovom izdanju, spomenuli smo, otvaranje Muzeja starohrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Naime, ove se godine — zgodnom podudarnošću — u jubileju prvih početaka kršćanstva u hrvatskom narodu, Jeleninih crkava i nadgrobne ploče, najznačajnijeg epigrafskog spomenika u našoj historiografiji, bogata baština naših davnih stoljeća — nakon vandalskih rušenja, zaborava i kojekakvih negiranja, skrivanja i lutanja — 29. studenoga, na

Dan Republike, useljava u svoj novi, impozantni i funkcionalni dom pod Marjanom, blizu Meštrovićeve galerije i Kašteleta. Spomenuta podudarnost to više dolazi do svojega izražaja, kad se zna da je gotovo sva naša staro-hrvatska baština religioznog karaktera. Naši su stari spomenici, sačuvani predmeti i ulomci, odreda starohrvatska kršćanska znamenja, sakralni objekti ili fragmenti i predmeti iz sakralnih objekata, crkva i kršćanskih groblja.

Možemo samo zamisliti koliko je našega nekadašnjeg kulturnog fonda pro-palo, uništeno, i koliko ga se još sigurno nalazi u ruševinama pod zemljom, po raznim »Crkvinama«, »Grepčinama« i »Gradinama«. Nakon dugih stoljeća razaranja, namjernog uništavanja i nesvjesnog rušenja i raznašanja staro-hrvatski su spomenici prije jedno stoljeće zainteresirali hrvatske rodoljube, velikom većinom svećenike-povjesničare i seoske župnike, i hrvatska ih je arheologija, u prvom redu iz patriotskih pobuda, počela vaditi iz zemlje i pokazivati svijetu kao izravno svjedočanstvo našeg povijesnog društveno-političkog i kulturnog bića.

Zahvaljujući dosadašnjim istraživanjima i svjesnim pregacima, osobito u novije doba samom Gunjači koji je na vrijeme uspio skloniti i sačuvati spomenike iz kninskog muzeja, hrvatska arheologija — unatoč uništenju nekih zbirki za vrijeme rata — raspolaze obilnim materijalom, spomenicima iz staro-hrvatskog razdoblja. To je nenadoknativ izvor za stvarno upoznavanje našeg nacionalnog, organizacionog, gospodarskog, društveno-političkog, kulturnog, estetskog, prosvjetnog kao i religioznog razvoja i rasta u doba stare samo-stalne Hrvatske.

Iznoseći sve to u svojem *Uvodu u Starohrvatskoj baštini* Stjepan Gunjača zaključuje: »No danas se ipak nalazimo pred činjenicom da raspolazemo golemim arheološkim blagom koje nepobitno svjedoči o našem umnom i rukotvornom stvaralaštvu, osjećaju za potrebe čvrstih i osebnih sakralnih građevinskih oblika, o vrsnom snalaženju u primanju i razvijanju pleterne dekoracije i reljefnih skulptura, pa i o traženju ukusa u istančanoj obradi srebrnog i zlatnog nakita, te nakita i oružja uopće. Sve to ide u prva stoljeća nakon dolaska na jug, što nije značajno samo za Hrvate, već je to od općeslavenskog, pa i evropskog, čak i svjetskog značenja kad je riječ o naučnom specficumu« (IX). »Napori na istraživanju hrvatskih kulturnih preostataka«, nastavlja Gunjača, »omogućili su da se u potpunosti sagledaju konkretni rezultati duhovne i dijelom materijalne kulture, kako bi se svatko mogao uvjeriti da je bila lažna propaganda koja je u Dalmaciji, kakva je stvorena mletačkim posjedom, negirala etničko i povijesno postojanje, kao i kulturno stvaranje Hrvata« (XVI).

Gunjačin je *Uvod* (V—XIX) — prijedimo na djelo — pregnantan i sadržajan. Izneseni su razvojni putovi, poteškoće i uspjesi hrvatske arheologije tokom prošlog i ovoga stoljeća. Autor vješto, znanstveno, prilazi prvim počecima naše arheologije, zapaža sve probleme, ocjenjuje uspjehe i promašaje. Zaustavlja se na izlaganju o ulozi i doprinosu hrvatske arheologije u našoj i, donekle, svjetskoj historiografiji. Uvjerljivo, objektivno, valorizira rad prvih pregalaca i znanstvenih radnika; vrednuje pojedine lokalitete, predmete, ulomke i ostatke starohrvatskih sakralnih objekata, ističe njihov zajednički značaj i doprinos u općem upoznavanju naše prošlosti.

Ne ulazeći ovdje u raščlambu pojedinih pitanja kao ni u problematiku diskutabilnih gledišta (o pogibiji kralja Zvonimira, tijekom pokršćavanja, porijeklu i razvoju dekorativne plastike, pletera i same gradnje, o čemu se u našoj historiografiji raspravljalo i još se uvijek raspravlja) — autor je očito, uz opća sažeta i informativna mjesta, u svom prilogu dao i svoj znanstveni doprinos boljem razumijevanju i temeljitijem upoznavanju hrvatske arheologije ili, bolje, općem upoznavanju hrvatske prošlosti i nekih spornih povijesnih pitanja. Na uvodnim se stranicama, sasvim opravdano, osjeća razumna težnja autora da se svi naši arheološki spomenici nađu u novom Muzeju, te da se ozbiljno nastavi s novim istraživanjima.

Što se tiče glavnog dijela knjige — prezentiranih spomenika (1—88) — držimo da su zaista izabrani najznačajniji objekti i primjerci naših arheoloških preostataka. Stotinu fotografija izvrsno ilustrira starohrvatsko arheološko bogatstvo. Slike su, rekli smo, uglavnom u crno-bijeloj tehnici, koja je zbog kame-

nih materijala i svoje kontrastne izražajnosti najviše za ovakvu ediciju i odgovarala. Izvršno su prikazani prezentirani arheološki spomenici, predmeti i pojedini detalji, te starohrvatske crkve. Epigrafija je jasna i uočljiva. Na slikama se, dakako, najčešće susrećemo sa sakralnim fragmentima iz raznih lokaliteta mahom iz južne Hrvatske od Solina do Knina, od Trilja, preko Ravnih Kotara, Biograda i Nina do Kvarnerskih otoka. Najviše ima ostataka od oltarnih pregrada, zatim su redom starohrvatske crkve, kapiteli, ciboriji, krstionice, fragmenti crkvene ornamentike, pleteri, reljefi, svetački ili stilizirani biljni i životinjski, redovito simbolički likovi, poznati spomenik hrvatskog kralja iz Zvonimirove krunidbene bazilike, lik hrvatskog velikaša, Gospini likovi, itd. Osim toga doneseni su primjerci raznih nakita, naušnica, dugmadi, razne vrste starohrvatskog oružja, vrsta umjetničkih matrica, uzorci zemljanih posuda, te epigrafski spomenici, naši etnički i vladarski natpisi. Sve je jasno i pregledno. Odras je i dokumentacija ondašnjih društveno-političkih i kulturnih postignuća našega naroda, svjedočanstvo općih religioznih prilika i društvenog stanja u doba narodne dinastije.

Iza fotografija slijedi *Popis slika* (91), te pregledan i vrlo informativan *Popis i kataloška obrada predmeta* (93—114). Jelovina je očito stručno i korektno obavio svoj posao. Uz jasne opće podatke naveo je iscrpnu literaturu o svakom predmetu.

Iako samo fragmentarno, ova edicija otkriva duhovno bogatstvo i ondašnji značaj našega naroda u kulturnom i društveno-političkom smislu. Ono što je svojedobno vrlo ingeniozno isticao naš poznati arheolog don Frane Bulić: »Iz kamena povijest, iz povijesti svijest« — to jasno potvrđuju i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika i ovo reprezentativno izdanje *Starohrvatska baština*. Rijetki se narodi mogu podičiti tako bogatim, starim spomenicima i zapisima. Zbirka starohrvatskih epigrafskih spomenika, kaže Gunjača, naš je »najstariji arhiv, i to ne samo hrvatski ni jugoslavenski već Slavena uopće« (XV).

Obilje podataka, potvrda narodnih imena, glagoljica i narodni jezik, skladne sakralne građevine starohrvatskog stila, dekorativna plastika, reljefi i stilizirani likovi, narodni vladari i njihove zadužbine, natpisi, ostaci crkava i samostana, oltarne pregrade, oružja i nakiti — predstavljaju u novom Muzeju pod Marjanom povijesnu riznicu, koja je istodobno potvrda naše etničke ukorijenjenosti na ovome tlu i materijalno obrazloženje razložitosti ovogodišnjih kršćanskih jubileja u našem narodu.

DVA IZDANJA O SOLINSKOJ PROŠLOSTI

Ante Jurić, Antička i starokršćanska Salona. Starohrvatski Solin — Vodič, Solin, 1976.

Lovre Katić, Davni glasovi iz solinskih ruševina, Split, 1976.

Domagoj Šubić

Solin je stari grad. Zvao se nekada Salona. Naseljavali su ga Iliri, Grci, Rimljani i konačno Hrvati. Miješale su se i mijenjale u njemu vjere i kulture. Napadali su na nj ratnici. Rušili ga vandali. Porušen, obnavljao se poput feniksa iz priče. No velik dio njegova povijesnog blaga još uvijek leži pod zemljom.

Velik grad, središte na istočnom Jadranu, stara je Salona zarana prihvatila kršćanstvo, koje će u njoj ostaviti najdublje tragove. O tome svjedoče još uvijek čvrsti ostaci veličanstvenih bazilika, kamenih grobnica i spomenika; pričaju o sjaju i ljepoti nekadašnjeg kršćanskog grada.

Uz razvaline stare Salone u 7. se stoljeću diže starohrvatski Solin, razvija se u kraljevsko središte. Skromniji je u svojim crkvama i građevinama od rimske Salone, ali je povijesno za nas značajniji. Na žalost, u 16. će stoljeću i starohrvatski Solin, poput starokršćanske Salone, doživjeti svoje crne dane: porušit će ga Turci, tako da će do nas doprijeti samo ostaci, i u više slučajeva